

KINDEREN & MONDIAAL BURGERSCHAP

NC
DO

ONDERZOEKSREEKS 7

NCDO is het Nederlandse kennis- en adviescentrum voor burgerschap en internationale samenwerking. NCDO voert onderzoek uit, geeft trainingen en stimuleert de meningsvorming over mondiale thema's door publicaties te verzorgen en de discussie op gang te brengen. NCDO werkt daarbij samen met overheid en politiek, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en wetenschap.

Heeft u vragen of opmerkingen over dit onderzoek of wilt u op de hoogte worden gehouden van nieuw onderzoek, neem dan contact op met NCDO via onderzoek@ncdo.nl.

Illustratie omslag: Kim Verschoor

ISBN: 978-90-74612-21-0

Amsterdam, september 2012

NCDO is het centrum voor mondiaal burgerschap.
Postbus 94020, 1090 AD Amsterdam
tel +31 (0)20 568 87 55
onderzoek@ncdo.nl, www.ncdo.nl

**KINDEREN & MONDIAAL
BURGERSCHAP**
DE VISIE VAN
BASISSCHOOLKINDEREN OP
HUN ROL IN DE WERELD

IRENE DE GOEDE

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	3
HOOFDSTUK 1 KINDEREN EN HUN ROL IN DE WERELD	6
HOOFDSTUK 2 GEDRAG	10
HOOFDSTUK 3 WEDERZIJDSE AFHANKELIJKHEID	14
HOOFDSTUK 4 GELIJKWAARDIGHEID VAN MENSEN	18
HOOFDSTUK 5 GEDEELDE VERANTWOORDELIJKHEID	22
HOOFDSTUK 6 DE TOEKOMST VAN DE WERELD	26
HOOFDSTUK 7 WERELDBURGER OF NIET?	28
HOOFDSTUK 8 INVLOEDEN OP GEDRAG	30
HOOFDSTUK 9 TOT SLOT	33
LITERATUUR	35
VERANTWOORDING	37
SAMENWERKINGSPARTNER SAMSAM	39

SAMENVATTING

Mondiaal burgerschap is van alle leeftijden. Ook kinderen zijn in staat om met hun rol in de wereld om te gaan en hebben hier een mening over. Toch is er nog weinig bekend over de gedachten en meningen van kinderen als het gaat om thema's als mondiale betrokkenheid, globalisering en de relatie tussen “hier” in de Westerse wereld en “daar” in ontwikkelingslanden. NCDO onderzocht in samenwerking met kindertijdschrift Samsam hoe kinderen uit groep 6, 7 en 8 zichzelf zien in relatie tot de wereld. Met wat voor gedrag dragen kinderen bij aan het oplossen van mondiale vraagstukken? Hoe denken kinderen over wederzijdse afhankelijkheid in de wereld? Wat is hun houding over de gelijkwaardigheid van mensen? Zijn kinderen bereid medeverantwoordelijkheid te nemen voor mondiale vraagstukken, zoals klimaatverandering en armoede? Hebben kinderen vertrouwen in de toekomst van de wereld? En vinden kinderen zichzelf een wereldburger of niet? Deze vragen worden in dit onderzoek beantwoord¹. Ruim 20.000 kinderen namen deel aan dit onderzoek.

Gedrag

Bij mondiaal burgerschapsgedrag gaat het om onderwerpen als zuinig omgaan met energie en water, consumentengedrag, informatie zoeken over de wereld en geld inzamelen voor of doneren aan goede doelen. Kinderen letten vooral op zuinig omgaan met water, energie, papier en op het weggooien van rommel. Veel kinderen zetten bijvoorbeeld de kraan uit tijdens het tandenpoetsen en gooien rommel niet op straat, ook als er geen prullenbak in de buurt is. Meisjes letten hier iets meer op dan jongens. Vier op de vijf kinderen doen vaak tot altijd lichten die voor niets branden uit en ruim de helft van de kinderen is vaak tot altijd zuinig met papier. Andere gedragingen, zoals het kopen van fairtrade en biologische producten, informatie verzamelen en delen, en geld inzamelen en doneren komen minder vaak voor. In het algemeen vertonen meisjes iets meer mondiaal burgerschapsgedrag dan jongens. Daarnaast vertonen kinderen in groep 8 minder mondiaal burgerschapsgedrag dan kinderen in groep 6 en 7.

Wederzijdse afhankelijkheid

Van de kinderen denkt ruim de helft daadwerkelijk zelf iets te kunnen doen tegen de opwarming van de aarde, terwijl meer dan twee op de vijf kinderen

¹ Op de website www.ncdo.nl is de vragenlijst beschikbaar en te vinden bij de digitale versie van dit rapport.

denken iets te kunnen doen aan armoede in de wereld. Vooral jongens denken te kunnen bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering, meisjes juist weer aan armoedebestrijding. Het percentage kinderen dat denkt niets te kunnen doen aan problemen in de wereld is kleiner en neemt af tussen groep 6 en groep 8. Hierbij denken meer jongens dan meisjes dat ze niets kunnen doen.

De meeste kinderen zijn redelijk goed op de hoogte van de relatie tussen “hier en daar” als het gaat om voedsel, milieu en klimaat. Zo beseft bijna twee derde van de kinderen dat we in Nederland dingen eten die uit andere landen komen. Drie op de vijf kinderen snappen dat ver weg bossen worden gekapt voor papier dat wij hier gebruiken. Meer dan de helft van de kinderen begrijpt dat het slecht is voor ons klimaat hier als er ergens anders bossen worden gekapt, terwijl ongeveer de helft het er mee eens is dat vieze uitlaatgassen hier zorgen voor klimaatproblemen in andere landen. Een meerderheid van de kinderen heeft inzicht in financiële wederzijdse afhankelijkheid en snapt dat wij er in Nederland last van kunnen hebben als andere landen geldproblemen hebben. De gevolgen van oorlog en handel zijn echter minder bekend bij kinderen.

Het valt op dat meer jongens dan meisjes bekend zijn met wederzijdse afhankelijkheid in de wereld, vooral bij de thema's klimaat, oorlog en economie. Het besef van wederzijdse afhankelijkheid neemt in het algemeen toe naarmate kinderen ouder worden.

Gelijkwaardigheid van mensen

Negen op de tien kinderen vinden dat mensen in andere landen net zo veel recht hebben op een goed leven als mensen hier en ruim drie kwart respecteert mensen met andere gewoontes of godsdiensten. Meer dan de helft vindt het best als mensen uit andere landen hier willen komen wonen, omdat ze het leven hier beter vinden. Slechts een derde van de kinderen meent dat we het in ons land allemaal goed moeten hebben voordat we andere landen helpen en vindt dat we eerst arme mensen in ons eigen land moeten helpen, voordat we geld geven aan andere landen. In het algemeen blijken iets meer meisjes dan jongens overtuigd te zijn van de gelijkwaardigheid van mensen. Wat betreft leeftijdsverschillen blijkt dat kinderen uit groep 6 en 7 gemiddeld iets meer overtuigd zijn van gelijkwaardigheid van mensen dan kinderen uit groep 8.

Gedeelde verantwoordelijkheid

Vier op de vijf kinderen vinden dat we met zijn allen zuiniger moeten zijn met de aarde, zodat er later ook nog mensen kunnen wonen en drie kwart vindt dat

er zoveel arme mensen zijn dat we wel iets moeten doen. Ook bijna drie kwart van de kinderen vindt het belangrijk om andere mensen te helpen. Ruim de helft wil iets doen voor arme mensen in andere landen en wil helpen de wereld eerlijk en veilig te maken voor iedereen. Daarnaast willen ruim drie op de vijf kinderen goed voor de aarde zorgen zodat het milieu niet vervuult. In het algemeen hebben meisjes een groter verantwoordelijkheidsgevoel dan jongens en willen meer meisjes dan jongens zelf iets bijdragen. Verantwoordelijkheidsgevoel en behoefte om zelf iets bij te dragen aan mondiale vraagstukken nemen af naarmate kinderen ouder worden.

De toekomst van de wereld

Slechts één op de tien kinderen denkt dat het de goede kant op gaat met de wereld en dit neemt af tussen groep 6 en groep 8. Jongens hebben een duidelijkere mening over de toekomst van de wereld: ze zijn het niet alleen vaker eens met de stelling ‘het gaat de goede kant op met de wereld’, ze zijn het ook vaker met de stelling oneens. Meisjes hebben een minder uitgesproken mening over de toekomst van de wereld; zij kiezen juist vaker voor de antwoordmogelijkheden ‘tussenin’ en ‘ik weet het niet’. Kinderen die negatief zijn over de toekomst van de wereld verzamelen en delen vaker informatie over wat er in de wereld gebeurt. Mogelijk worden kinderen negatiever over de toekomst van de wereld door een beter inzicht in wat er in de wereld aan de hand is, of juist doordat ze overspoeld voelen met slecht nieuws dat ze nog niet goed kunnen behappen.

Wereldburger of niet?

Bijna de helft van de Nederlandse kinderen vindt zichzelf een wereldburger. Jongens vinden dit vaker dan meisjes. Kinderen die zichzelf een wereldburger vinden hebben een beter besef van wederzijdse afhankelijkheid, een grotere overtuiging van gelijkwaardigheid van mensen en een groter algemeen en persoonlijk verantwoordelijkheidsgevoel. Daarnaast gedragen zij zich ook meer als een mondiaal burger dan kinderen die zichzelf geen wereldburger vinden.

Invloeden op gedrag

Kinderen die meer besef van wederzijdse afhankelijkheid, meer overtuiging van gelijkwaardigheid en meer verantwoordelijkheidsgevoel hebben, vertonen ook daadwerkelijk meer mondiaal burgerschapsgedrag. Vooral het voelen van persoonlijke verantwoordelijkheid speelt hierbij een belangrijke rol, waaruit blijkt dat de behoefte om iets te doen ook daadwerkelijk bijdraagt aan het ondernemen van actie.

HOOFDSTUK 1

KINDEREN EN HUN ROL IN DE WERELD

Mondiaal burgerschap is van alle leeftijden. Ook kinderen zijn in staat om met hun rol in de wereld om te gaan (Davies et al., 2004). Toch is er nog weinig bekend over de gedachten en meningen van kinderen als het gaat om thema's als mondiale betrokkenheid, globalisering en de relatie tussen “hier” in de Westerse wereld en “daar” in ontwikkelingslanden. Dit rapport bekijkt met behulp van de Kinderbarometer Wereldburgerschap hoe kinderen zichzelf zien in relatie tot de wereld. Kinderen zijn de volwassenen van de toekomst en uit onderzoek blijkt dat volwassenen die maatschappelijk actief zijn ook vaak maatschappelijk betrokken waren in hun jeugd (Putnam, 2000: 121). Op dezelfde manier ligt het voor de hand dat jongeren die kennis opdoen over mondiale vraagstukken en betrokken zijn bij de wereld, een basis hebben voor mondiaal burgerschap als volwassenen.

Onderzoek naar mondiaal burgerschap bij kinderen werkt anders dan bij volwassenen. Kinderen hebben nog niet de rechten en plichten van volwassenen, zoals bijvoorbeeld stemrecht en de plicht belasting te betalen. En hoewel kinderen hun ouders wel kunnen beïnvloeden, bepalen zij niet welke producten hun huis houden aanschaft. Hierdoor kunnen kinderen dus veel minder dan volwassenen medeverantwoordelijkheid nemen voor mondiale vraagstukken. Daarnaast is het ook passend voor kinderen om zichzelf rustig te ontwikkelen in plaats van zich verantwoordelijk te voelen voor problemen die hun begrip mogelijk nog te boven gaan (Ansell, 2005). Wel zijn kinderen nieuwsgierig naar de wereld om hen heen. Deze interesse kan dus goed op een op de leeftijd toegespitste wijze gevoed worden, thuis en in het onderwijs. Kinderen in de basisschoolleeftijd zouden echter gemiddeld een stereotiep en simplistisch beeld hebben van ‘arme landen’ (North-South Centre, 2005; Zondervan, 2007). Dit onderzoek poogt bij te dragen aan meer kennis over wat kinderen weten en denken over de wereld en hoe zij zichzelf plaatsen ten aanzien van mondiale vraagstukken. Deze kennis kan gebruikt worden in het onderwijs en bij andere activiteiten die zich richten op bevordering van mondiaal burgerschap bij kinderen.

Wat is mondiaal burgerschap?

In de wetenschappelijke literatuur worden verschillende omschrijvingen van het begrip mondiaal burgerschap gegeven. Schattle (2009a, 2009b) stelt bijvoorbeeld dat het bewustzijn van hoe een maatschappij op mondiaal niveau werkt, leidt tot een verantwoordelijkheidsgevoel om als individu bij te dragen aan sociale gelijkwaardigheid en ecologische duurzaamheid. Parekh en Biekart (2009) omschrijven mondiaal burgerschap als: het leren over internationale vraagstukken, betrokkenheid bij mondiale vraagstukken, het veranderen van je levensstijl en iets doen aan sociale ongelijkheid. Nog een andere omschrijving komt van Brigham (2011) die mondiaal burgerschap ziet als het toepassen van een ander perspectief door je bewust te zijn van sociale rechtvaardigheid en interculturele vaardigheden, gecombineerd met verantwoordelijkheidsgevoel en het vermogen om te handelen vanuit een mondiale *mindset*.

Hoewel er in de literatuur niet één algemene definitie van mondiaal burgerschap wordt gehanteerd, komen toch veel dezelfde elementen terug, zoals kennis van de wereld om ons heen, waarden van sociale rechtvaardigheid, een gevoel van verantwoordelijkheid en bijbehorend gedrag (Brigham, 2011; Morais & Ogden, 2010). Vanuit NCDO is naar aanleiding van uitgebreid literatuuronderzoek de volgende definitie voor mondiaal burgerschap geformuleerd (Carabain et al., 2012):

“De mondiale dimensie van burgerschap is gedrag dat recht doet aan de principes van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld, de gelijkwaardigheid van mensen en de gedeelde verantwoordelijkheid voor mondiale vraagstukken”.

Hierbij gaat het dan om (1) gedrag, (2) *befef* van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld, (3) *de overtuiging* van gelijkwaardigheid van mensen en (4) de bereidheid tot het nemen van (*mede*) *verantwoordelijkheid* voor mondiale vraagstukken. Gedrag is hierbij een verzameling van concrete uitingen, zoals het kopen van fairtrade producten of het zuinig omgaan met energie en drinkwater. *Befef* van wederzijdse afhankelijkheid verwijst naar het *befef* van een relatie tussen het lokale en het mondiale, en inzicht in onderlinge afhankelijkheid op wereldschaal. Hierbij is minimale kennis van de wereld en van actuele gebeurtenissen in de wereld nodig (Beneker et al., 2009: 19). Onder overtuiging van gelijkwaardigheid van mensen vallen thema's als respect voor diversiteit, geen onderscheid maken tussen mensen op basis van kenmerken – zoals sekse, etniciteit, sociale klasse en seksuele oriëntatie – en toewijding aan een wereld met sociale en economische gerechtigheid en gelijkwaardigheid (Beneker et al., 2009; Oxfam,

2006: 7). De bereidheid om medeverantwoordelijkheid te nemen is de motivatie of het verantwoordelijkheidsgevoel om daadwerkelijk iets te doen aan mondiale problemen (Brigham, 2011; Morais & Ogden, 2010; Parekh & Biekart, 2009). Hierbij is geloof dat mensen een verschil kunnen maken en bewustzijn van je eigen bijdrage aan mondiale vraagstukken ook belangrijk (Beneker et al., 2009; Carabain et al., 2012; Oxfam, 2006: 7). Het ligt voor de hand dat ook hierbij minimale kennis van de wereld en van actuele gebeurtenissen in de wereld nodig is.

De verschillende onderdelen uit de definitie voor mondiaal burgerschap kunnen ook vertaald worden naar het niveau van kinderen. Samsam, het wereldtijdschrift voor kinderen van de bovenbouw van de basisschool, behandelt mondiaal burgerschap regelmatig in het tijdschrift en in bijbehorend lesmateriaal. Over mondiaal burgerschapsgedrag schrijft Samsam bijvoorbeeld: “Een wereldburger zoekt naar manieren om het fijn te houden op deze wereld, voor zichzelf en voor de anderen.” (Samsam, 2007). Wederzijdse afhankelijkheid blijkt uit: “Wereldburgers snappen dat wat wij hier doen, invloed heeft op het leven van mensen die we nooit hebben gezien. En omgekeerd.” (Samsam, 2011). Overtuiging van gelijkwaardigheid komt terug in: “Een wereldburger heeft respect voor mensen met andere gewoontes of godsdiensten.” (Samsam, 2011). Wat betreft bereidheid om medeverantwoordelijkheid te nemen staat in Samsam: “Een wereldburger wil dingen doen die bijdragen aan een eerlijke, veilige wereld voor iedereen.” (Samsam, 2011).

In de bovenbouw van de basisschool ligt de dominante invulling van mondiaal burgerschap volgens Prior en Walraven (2009: 61) in “leren omgaan met verschillen, leren benutten van verschillen en geweldloos oplossen van conflicten” (8-10 jaar) en “onderzoeken en kennismaken van hoe de wereld om je heen in elkaar zit, welke invloed dat op jou heeft en welke invloed je daarop kunt hebben” (10-12 jaar). Bij kinderen vanaf twaalf jaar gaat het ook om “je eigen gedrag kunnen verantwoorden ten opzichte van geldende normen en waarden en een actieve rol spelen in het democratisch proces waarvan je deel uitmaakt.” De Winter (2011) merkt op dat het bij onderwijs over mondiaal burgerschap belangrijk is om aan te sluiten bij de ervaringen en perspectieven van kinderen zelf. Alleen als de besproken vraagstukken betekenis hebben voor de concrete problemen en dilemma’s van kinderen zelf, kan een onderwijsmethode optimaal bijdragen aan de maatschappelijke ontwikkeling van kinderen.

Dit onderzoek

Het doel van dit onderzoek is meer inzicht te krijgen in mondiaal burgerschap bij kinderen in de bovenbouw van de basisschool (leeftijd 9 t/m 13 jaar). De bedoeling is hiermee kennis te vergroten over wat kinderen weten en vinden over de wereld en hoe zij hun eigen rol zien ten aanzien van mondiale vraagstukken. Om meer te weten te komen over kinderen en mondiaal burgerschap stuurden we vragenlijsten naar kinderen in groep 6, 7 en 8. In deze vragenlijst hebben we kinderen uitspraken voorgelegd over onderwerpen die te maken hebben met mondiaal burgerschap. De kinderen konden aankruisen of ze het met een uitspraak eens waren of juist niet. Meer dan 20.000 kinderen uit heel Nederland stuurden zelf of via school hun ingevulde vragenlijst terug.²

Wat doen kinderen nu al om zuinig om te gaan met de aarde? Wat weten ze over wederzijdse afhankelijkheid in de wereld? Beschouwen ze mensen als gelijkwaardig? En voelen kinderen zich überhaupt verantwoordelijk bij wat er in de wereld gebeurt? Dit rapport gaat in op deze vragen en kijkt daarbij ook naar verschillen tussen jongens en meisjes en naar verschillen tussen kinderen uit de diverse basisschoolgroepen.

² Zie voor meer informatie over het onderzoek de Verantwoording achterin het rapport.

HOOFDSTUK 2

GEDRAG

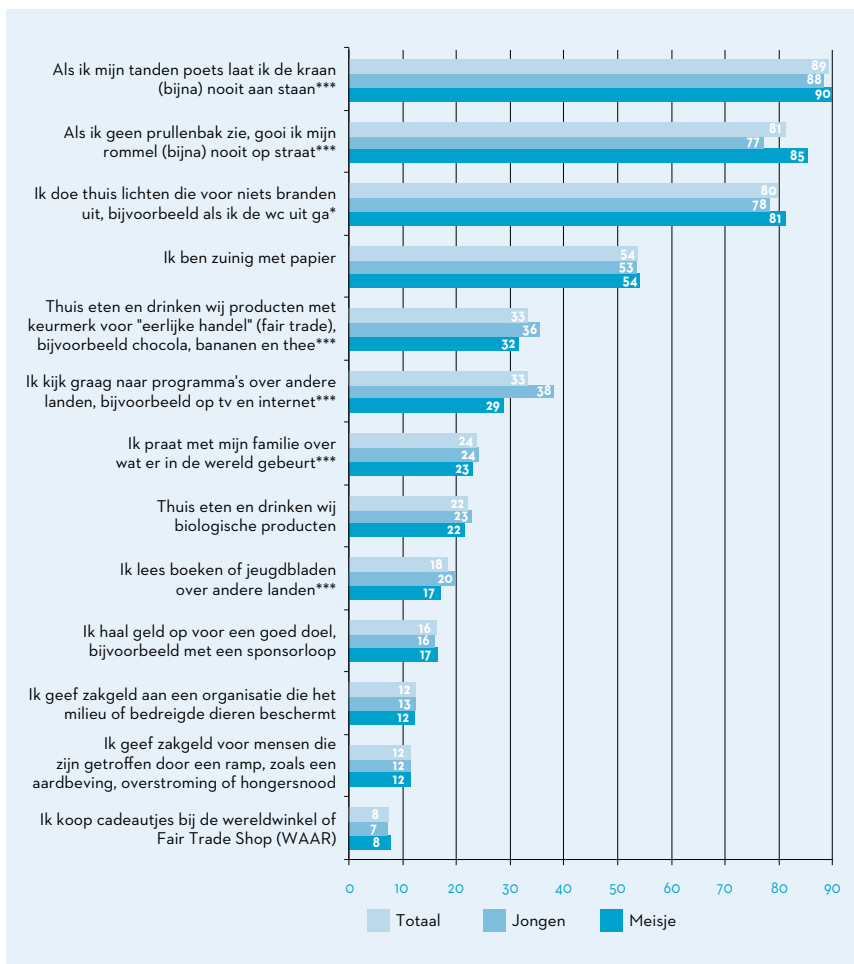
In de NCDO-definitie van mondiaal burgerschap staat gedrag centraal. Wat doen kinderen zelf al in hun dagelijkse leven op het gebied van mondiale vraagstukken? Om dit te bekijken hebben we dertien stellingen over mondiaal burger-schapsgedrag aan kinderen voorgelegd. Het gaat dan om onderwerpen als zuinig omgaan met energie en water, consumentengedrag, informatie zoeken over de wereld en geld inzamelen voor of doneren aan goede doelen (zie Figuur 1 en 2).

Behoud van de planeet

Uit de resultaten blijkt dat kinderen goed letten op zuinig omgaan met water, energie en papier én op het weggooien van rommel. Veel kinderen zetten bijvoorbeeld de kraan uit tijdens het tandenpoetsen en gooien rommel niet op straat, ook als er geen prullenbak in de buurt is. Meisjes letten hier iets meer op dan jongens. Ook doen vier op de vijf kinderen vaak tot altijd lichten die voor niets branden uit. Ruim de helft van de kinderen is vaak tot altijd zuinig met papier. Kinderen gaan iets minder zuinig om met water en papier naarmate ze ouder worden. Ook gooien ze dan wat vaker rommel op straat. Wel zie je dat kinderen van groep 6 naar groep 7 iets zuiniger omgaan met energie door lichten die voor niets branden uit te doen. Wellicht worden zaken als zuinig omgaan met water en papier en weggooien van rommel tijdelijk wat minder aantrekkelijk voor kinderen als ze opstandiger worden, aan het begin van de pubertijd.

Consumentengedrag

Eten en drinken kinderen thuis vaak fairtrade en biologische producten? Een derde van de kinderen zegt dat ze thuis vaak tot altijd fairtrade producten kopen. Jongens zeggen dit vaker dan meisjes. Het ligt niet voor de hand dat in gezinnen met een dochter minder fairtrade producten gekocht worden dan in gezinnen met een zoon. Mogelijk zijn jongens gewoon beter op de hoogte van wat fairtrade is en of hun gezin fairtrade boodschappen doet. Wat betreft biologische producten geeft een vijfde van de kinderen aan dat ze thuis vaak tot altijd biologische producten eten en drinken. Een kleine groep kinderen koopt vaak tot altijd cadeautjes bij de Wereldwinkel of bij de Fair Trade Shop (WAAR). Voor het

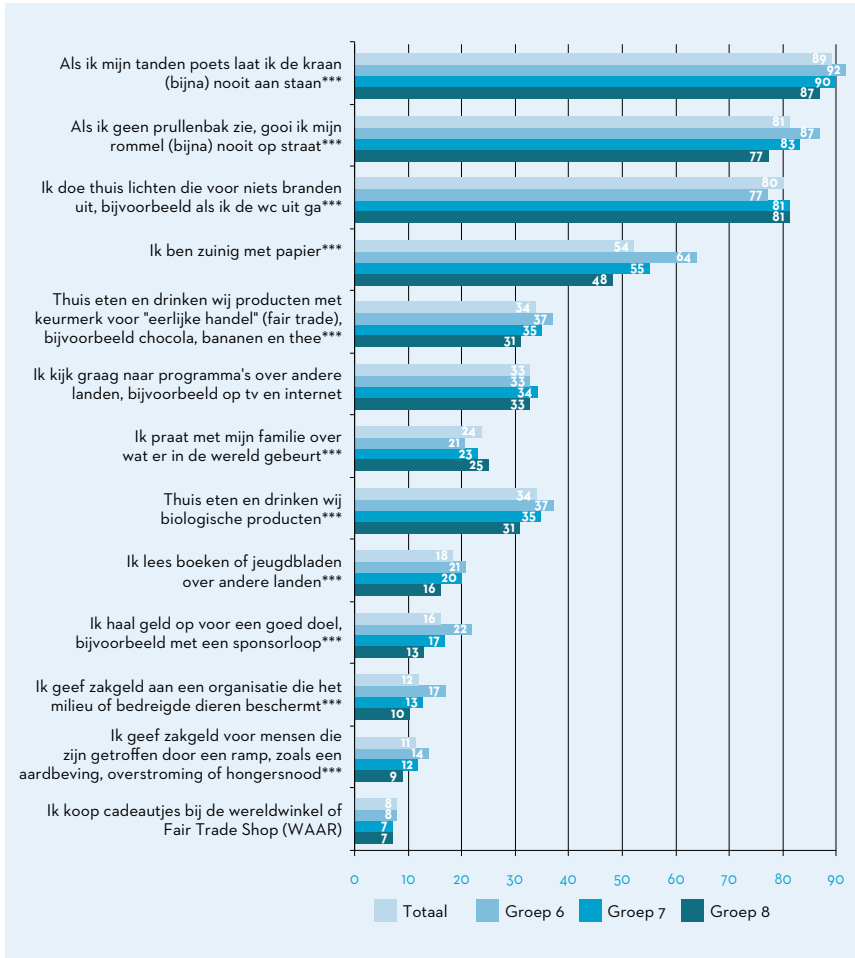

Figuur 1. Mondiaal burgerschapsgedrag uitgesplitst naar sekse (% (heel) vaak of altijd / bij de eerste twee stellingen % (bijna) nooit)

Significantie: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

kopen van fairtrade en biologische producten geldt dat dit minder gerapporteerd wordt naarmate de kinderen ouder worden. Mogelijk gaan kinderen minder vaak mee boodschappen doen naarmate ze ouder worden en krijgen ze hierdoor minder mee over het aankoopgedrag van hun gezin. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat oudere kinderen minder waarde hechten aan het kopen van

fairtrade en biologische producten dan jongere kinderen, of dat jongere kinderen het aankoopgedrag overschatten doordat ze misschien niet precies weten of de bananen en chocola die ze eten fairtrade is.

Figuur 2. Mondiaal burgerschapsgedrag uitgesplitst naar basisschoolgroep (% (heel) vaak of altijd / bij de eerste twee stellingen % (bijna) nooit)

Significantie: *p<.05, **p<.01, ***p<.001

Informatie zoeken en delen

Verdiepen kinderen zich veel in andere landen en het wereldnieuws? Een derde van de kinderen kijkt vaak tot altijd naar programma's over andere landen, bijvoorbeeld op tv of internet. Daarnaast praat een kwart vaak tot altijd met familie over wat er in de wereld gebeurt en één op de vijf kinderen leest vaak tot altijd boeken of jeugdbladen over andere landen. Jongens doen dit vaker dan meisjes. Lezen over andere landen neemt af van groep 6 naar groep 8, maar wat wel toeneemt over de jaren is het praten met familie over wat er in de wereld gebeurt.

Doneren en geldinzamelen

Geld ophalen en geven aan goede doelen wordt door een kleine groep kinderen vaak tot altijd gedaan. Van de kinderen haalt een zesde vaak geld op voor een goed doel, bijvoorbeeld met een sponsorloop. Meer dan één op de tien kinderen geeft zakgeld aan een organisatie die het milieu of bedreigde dieren beschermt, en voor mensen die zijn getroffen door een ramp, zoals een aardbeving, overstroming of hongersnood. Er zijn hierbij geen verschillen tussen jongens en meisjes. Zowel geld ophalen als geld doneren neemt af van groep 6 naar groep 8.

Sekse- en leeftijdsverschillen

Op het niveau van het totale gedrag blijken meisjes gemiddeld meer gedrag als mondiaal burger te vertonen dan jongens.³ Als naar de afzonderlijke gedragsstellingen wordt gekeken, blijkt dat jongens in hun gedrag meer dan meisjes bezig zijn met eerlijke handel en het verzamelen en delen van kennis over de wereld en andere landen. Meisjes letten in hun gedrag iets meer op zuinig omgaan met water en weggooien van rommel. Wat betreft leeftijdsverschillen blijkt dat kinderen in het algemeen minder mondiaal burgerschapsgedrag vertonen naarmate ze in een hogere groep op de basisschool zitten. Dit verschil is vooral duidelijk tussen groep 8 enerzijds en groep 6 en 7 anderzijds.

³ Het totale gedrag is bekeken aan de hand van een schaalscore op basis van de dertien stellingen over gedrag. Zie de Verantwoording achterin het rapport voor meer informatie over de opbouw en betrouwbaarheid van deze schaal.

HOOFDSTUK 3

WEDERZIJDSE AFHANKELIJKHEID

Begrijpen kinderen dat we hier afhankelijk zijn van wat er gebeurt in andere landen, en snappen ze dat wat wij hier in het Westen doen invloed heeft op het leven van mensen in andere landen? Om dit uit te zoeken hebben we tien uitspraken over dit onderwerp aan kinderen voorgelegd (zie Figuur 3 en 4).

Zelf invloed hebben

Ongeveer de helft van de kinderen - iets meer jongens dan meisjes - denkt iets te kunnen doen tegen de opwarming van de aarde. Dit neemt toe naarmate kinderen ouder worden. Iets minder dan de helft van de kinderen, meer meisjes dan jongens, denkt iets te kunnen doen aan armoede in de wereld. En slechts één op de vijf kinderen denkt helemaal niets te kunnen doen aan de problemen in de wereld. Jongere kinderen menen vaker dan oudere kinderen niets aan problemen in de wereld te kunnen doen. Ook denken meer jongens dan meisjes dat ze niets kunnen doen. In het algemeen hebben kinderen het gevoel dat ze meer kunnen bijdragen naarmate ze ouder worden.

Relatie tussen hier en daar

De resultaten laten zien dat twee op de drie kinderen beseffen dat we in Nederland dingen eten die uit andere landen komen. Ook snappen drie op de vijf kinderen dat ver van ons vandaan bossen worden gekapt voor papier dat wij hier gebruiken. Ruim de helft van de kinderen begrijpt dat het slecht is voor ons klimaat hier als er ergens anders bossen worden gekapt. Daarnaast is bijna de helft van de kinderen het er mee eens dat vieze uitlaatgassen hier zorgen voor klimaatproblemen in andere landen. De meeste kinderen lijken dus redelijk goed op de hoogte te zijn van de relatie tussen hier en daar als het gaat om milieu en klimaat.

Ook de financiële crisis is niet aan kinderen voorbij gegaan. In deze tijd, waarin de situatie in bijvoorbeeld Griekenland vaak in het nieuws komt, snapt ruim de

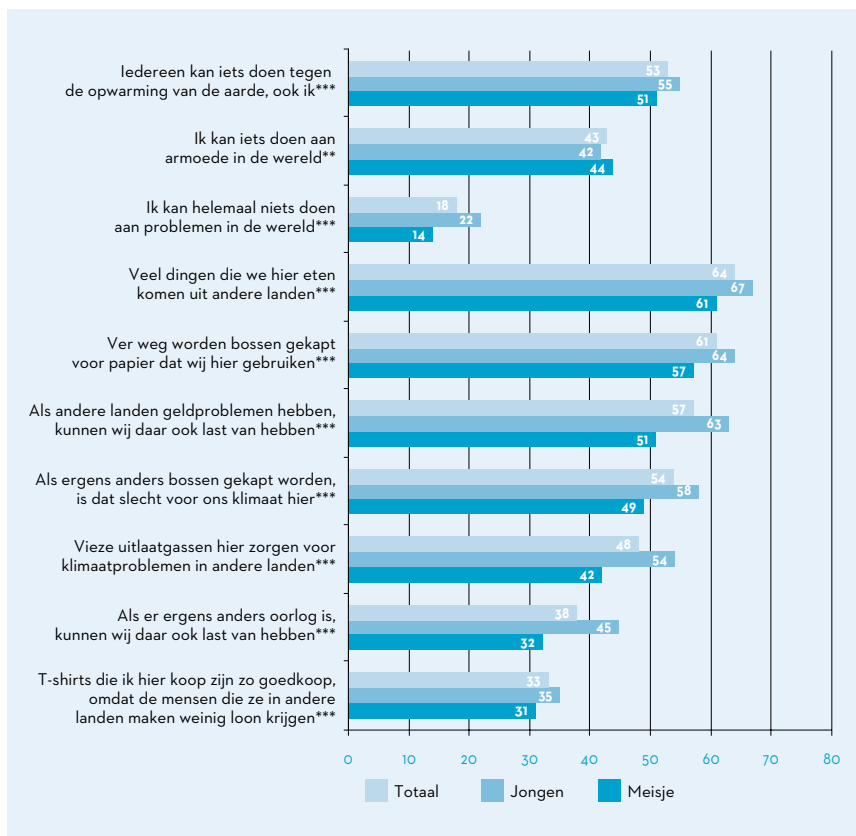

helpt van de kinderen dat wij er in Nederland ook last van kunnen hebben als andere landen geldproblemen hebben. De gevolgen van oorlog en handel zijn minder bekend bij kinderen. Slechts twee op de vijf kinderen snappen dat als er ergens anders oorlog is, wij daar ook last van kunnen hebben. En slechts een derde van de kinderen weet dat T-shirts die we hier kopen zo goedkoop zijn, omdat de mensen die ze in andere landen maken weinig loon krijgen.

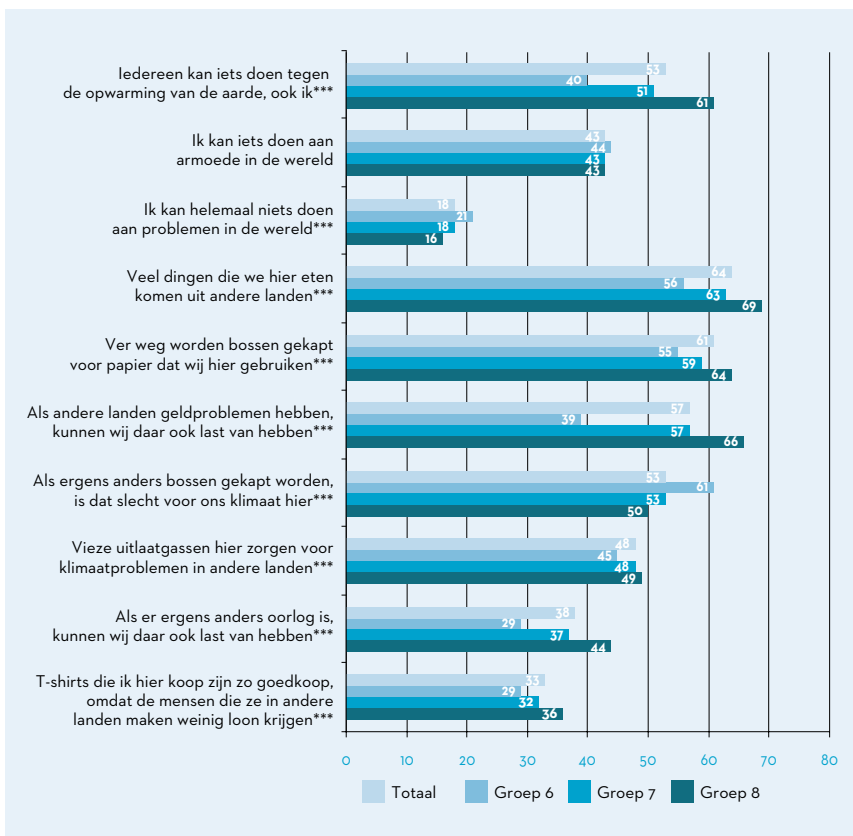
Sekse- en leeftijdsverschillen

In het algemeen blijken jongens meer besef te hebben van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld dan meisjes⁴. Als gekeken wordt naar de afzonderlijke stellingen blijkt dit verschil vooral groot te zijn bij vragen over klimaat, oorlog en economie. Wat betreft leeftijdsverschillen blijkt dat kinderen in het algemeen meer besef van wederzijdse afhankelijkheid hebben naarmate ze in een hogere groep op de basisschool zitten. Als gekeken wordt naar de afzonderlijke stellingen blijkt dat het verschil in besef van wederzijdse afhankelijkheid tussen groep 6 en groep 8 vooral groot is bij de thema's oorlog en economie. Het ligt voor de hand dat de cognitieve ontwikkeling van kinderen en de complexere lesstof in groep 8 ten opzichte van groep 6 hieraan bijdragen. Het idee zelf iets te kunnen doen tegen de opwarming van de aarde neemt sterk toe van groep 6 naar groep 8, terwijl het aantal kinderen dat denkt niets te kunnen doen afneemt tussen groep 6 en groep 8.

⁴ Algemeen besef van wederzijdse afhankelijkheid is bekeken aan de hand van een schaalscore op basis van de stellingen over dit principe. Zie de Verantwoording achterin het rapport voor informatie over de opbouw en betrouwbaarheid van deze schaal.

Figuur 3. Besef van wederzijdse afhankelijkheid uitgesplitst naar sekse (% (helemaal) mee eens)
 Significantie: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Figuur 4. Besef van wederzijdse afhankelijkheid uitgesplitst naar basisschoolgroep (% (helemaal) mee eens)

Significantie: *p<.05, **p<.01, ***p<.001

HOOFDSTUK 4

GELIJKWAARDIGHEID VAN MENSEN

Hoe denken kinderen over gelijkwaardigheid van mensen? Hoe denken zij over het recht op een goed leven van mensen in andere landen? En zien zij overeenkomsten tussen zichzelf en kinderen in andere landen? Om dit na te gaan legden we de kinderen zes uitspraken voor over dit thema (zie Figuur 5 en 6).

Rechten en respect

Mensen in andere landen hebben net zo veel recht op een goed leven als mensen hier, vinden negen op de tien kinderen, en dit neemt toe van groep 6 naar groep 8. Ruim drie kwart respecteert mensen met andere gewoontes of godsdiensten. Dit respect neemt toe over de jaren. Meisjes zijn het iets vaker met beide uitspraken eens dan jongens. Ruim de helft van de kinderen vindt het ook best als mensen uit andere landen hier willen komen wonen, omdat ze het leven hier beter vinden. Dit neemt echter af tussen groep 6 en groep 8. Meisjes zijn het iets vaker met deze uitspraak eens dan jongens.

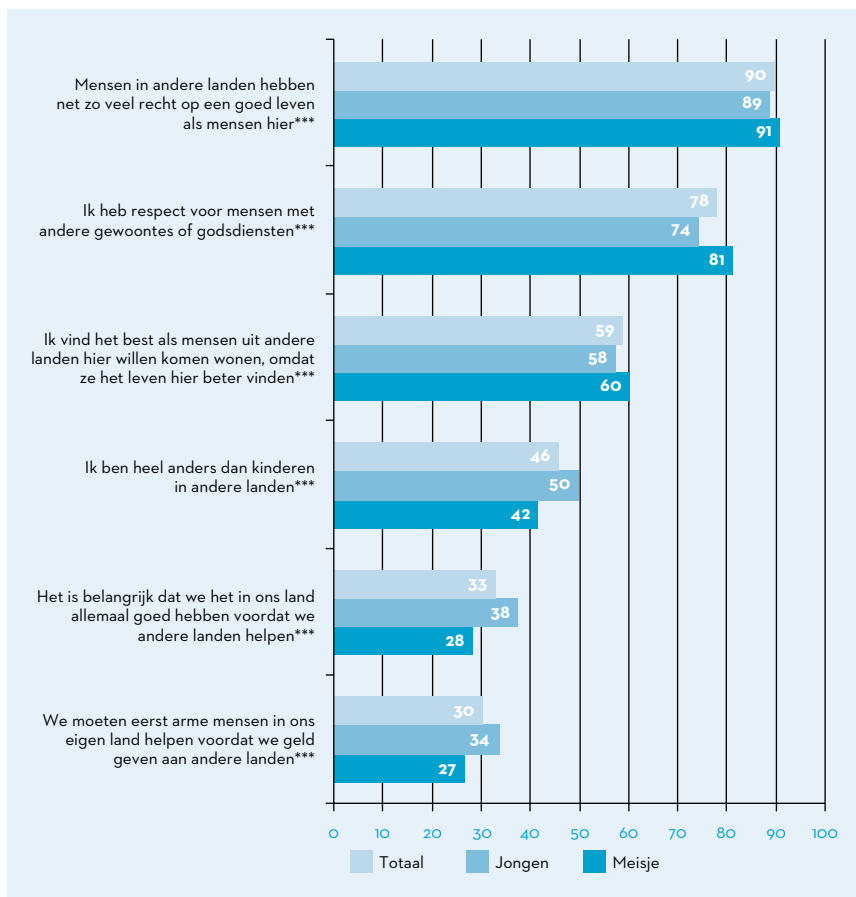
Overeenkomsten tussen mensen

Bijna de helft van de kinderen vindt zichzelf heel anders dan kinderen in andere landen. Dit betekent dat zij waarschijnlijk meer verschillen dan overeenkomsten zien tussen zichzelf en mensen in de rest van de wereld. Het idee is dat kinderen die overtuigd zijn van gelijkwaardigheid van mensen in de wereld juist meer gericht zijn op overeenkomsten tussen henzelf en anderen dan op verschillen. Voor bijna de helft van de kinderen blijkt dat dus niet te gelden. Daarnaast is een derde van de kinderen meer gericht op het welzijn van mensen in Nederland dan van mensen in het algemeen. Dit druist ook in tegen het idee dat iedereen gelijkwaardig is en net zoveel recht heeft op hulp. Volgens een derde van de kinderen is het belangrijk dat we het in ons land allemaal goed hebben voordat we andere landen helpen. Ook vindt ongeveer één op de drie kinderen dat we eerst arme mensen in ons eigen land moeten helpen, voordat we geld geven aan andere landen. Meer jongens dan meisjes zijn het hier mee eens.

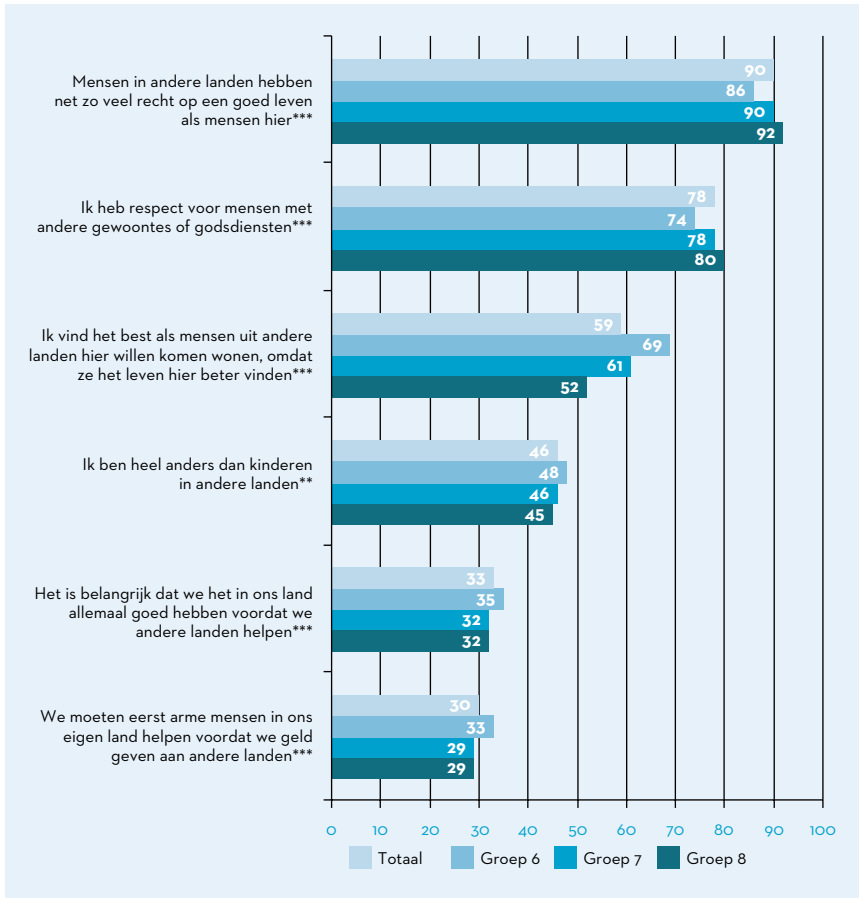
Sekse- en leeftijdsverschillen

Jongens en meisjes verschillen in het algemeen van elkaar wat betreft overtuiging van gelijkwaardigheid van mensen, waarbij gemiddeld genomen meisjes iets meer overtuigd zijn van gelijkwaardigheid van mensen dan jongens.⁵ Wat betreft leeftijdsverschillen blijkt dat kinderen uit groep 6 en 7 gemiddeld in het algemeen iets hoger scoren op gelijkwaardigheid van mensen dan kinderen uit groep 8. Dit komt waarschijnlijk vooral door de sterke afname van kinderen tussen groep 6 en groep 8 die het best vinden als mensen uit andere landen hier willen komen wonen, omdat ze het leven hier beter vinden.

⁵ Dit is bekeken op basis van een schaalscore voor algemene overtuiging van gelijkwaardigheid. Zie de Verantwoording achterin het rapport voor informatie over de opbouw en betrouwbaarheid van deze schaal.

Figuur 5. Overtuiging van gelijkwaardigheid uitgesplitst naar sekse (% (helemaal) mee eens)
 Significantie: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Figuur 6. Overtuiging van gelijkwaardigheid uitgesplitst naar basisschoolgroep (% (helemaal) mee eens)

Significantie: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

HOOFDSTUK 5

GEDEELDE VERANTWOORDELIJKHEID

De bereidheid om medeverantwoordelijkheid te nemen voor mondiale vraagstukken omvat niet alleen een gevoel van verantwoordelijkheid van mensen naar de wereld toe, maar ook de motivatie om hier daadwerkelijk zelf iets mee te doen. Dit hoofdstuk behandelt daarom zowel die algemene verantwoordelijkheid als de persoonlijke verantwoordelijkheid.

Algemene verantwoordelijkheid

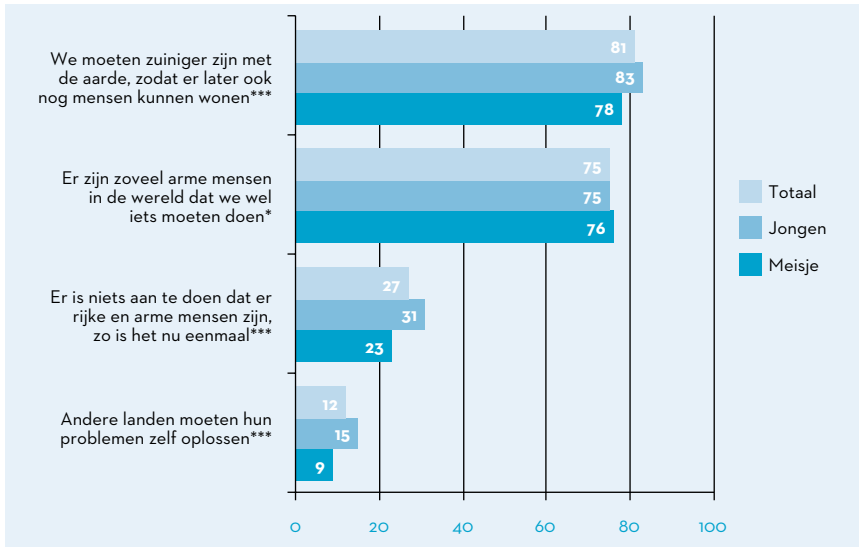
Vinden kinderen dat we verantwoordelijk zijn om bij te dragen aan mondiale vragenstukken? Hierover werden vier uitspraken aan de kinderen voorgelegd (zie Figuur 7 en 8).

Hoewel maar ongeveer de helft van de kinderen denkt zelf iets te kunnen bijdragen aan klimaatproblemen en het oplossen van armoede, vinden kinderen wel dat we in het algemeen iets moeten doen. Vier op de vijf kinderen – jongens iets meer dan meisjes – vinden dat we met zijn allen zuiniger moeten zijn met de aarde, zodat er later ook nog mensen kunnen wonen. Dit neemt zelfs licht toe naarmate kinderen ouder worden. Ook vindt drie kwart van de kinderen dat er zoveel arme mensen zijn dat we wel iets moeten doen. De meeste kinderen denken dus dat we in het algemeen in staat zijn iets te doen aan ongelijkheid in de wereld. Slechts een kwart van de kinderen, meer jongens dan meisjes, denkt dat er niets aan te doen is dat er rijke en arme mensen zijn. Dit neemt af over de jaren. Terwijl een grote meerderheid van de kinderen zegt dat we iets moeten doen, zegt slechts één op de tien kinderen dat andere landen hun problemen zelf moeten oplossen.

Persoonlijke verantwoordelijkheid

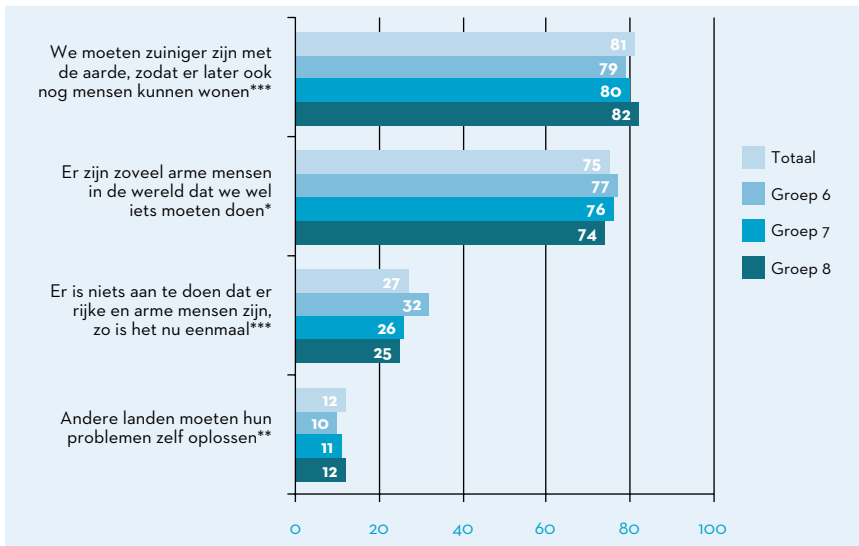
Kinderen vinden dat we zuiniger moeten zijn met de aarde en dat we iets tegen armoede in de wereld moeten doen. Maar willen kinderen hier ook zelf iets aan bijdragen? Hierover hebben we kinderen enkele uitspraken voorgelegd (zie Figuur 9 en 10).

Figuur 7. Algemene verantwoordelijkheid uitgesplitst naar sekse (% (helemaal) mee eens)

Significantie: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

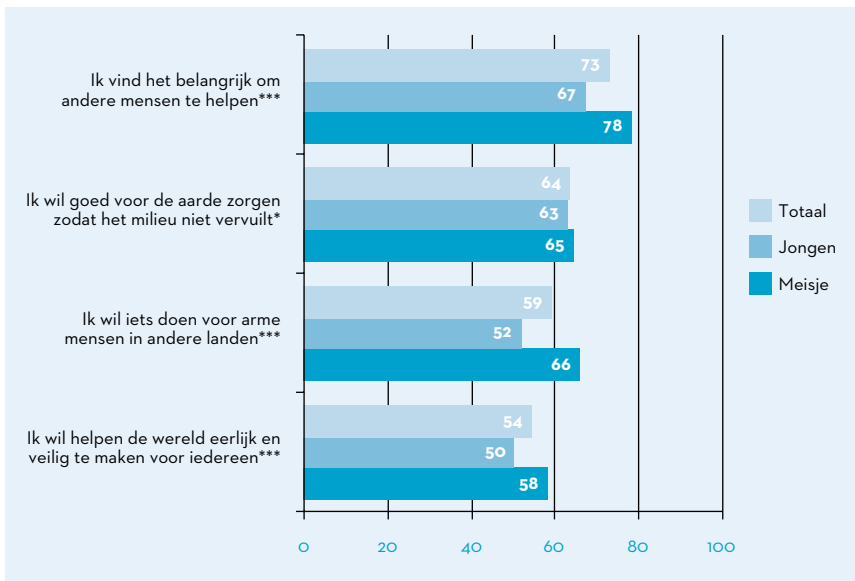

Figuur 8. Algemene verantwoordelijkheid uitgesplitst naar basisschoolgroep (% (helemaal) mee eens)

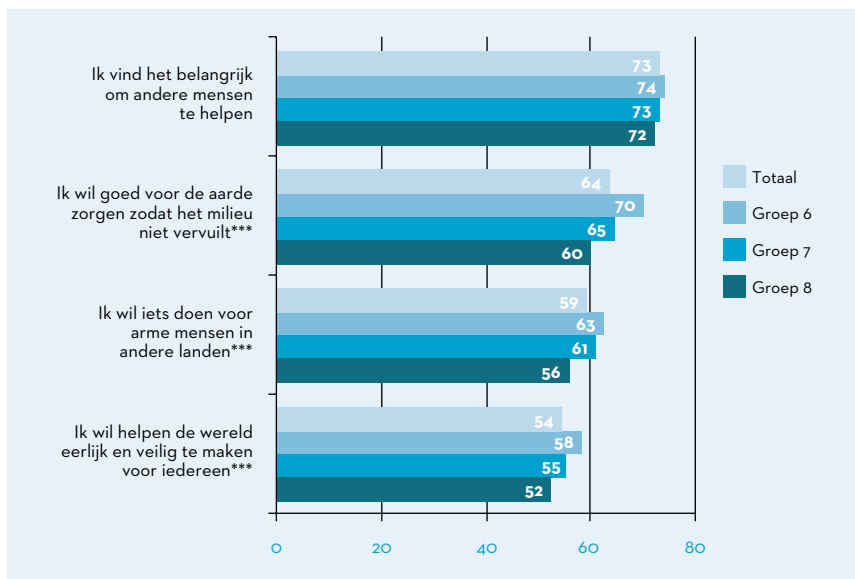
Significantie: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

De resultaten laten zien dat drie kwart van de kinderen het belangrijk vindt om andere mensen te helpen. Drie op de vijf kinderen willen iets doen voor arme mensen in andere landen en ruim de helft wil helpen de wereld eerlijk en veilig te maken voor iedereen. Deze behoefte neemt echter af naarmate kinderen ouder worden. Daarnaast zeggen meer meisjes dan jongens andere (arme) mensen te willen helpen en te willen bijdragen aan een eerlijkere en veiligere wereld.

Wat betreft behoud van de planeet zegt ongeveer twee derde van de kinderen goed voor de aarde te willen zorgen zodat het milieu niet vervuult. Ook dit neemt af zodra kinderen ouder worden.

Figuur 9. Persoonlijke verantwoordelijkheid uitgesplitst naar sekse (% past (helemaal) bij mij)
 Significantie: *p<.05, **p<.01, ***p<.001

Figuur 10. Persoonlijke verantwoordelijkheid uitgesplitst naar basisschoolgroep (% past (helemaal) bij mij)

Significantie: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Sekse- en leeftijdsverschillen

Zowel bij de algemene verantwoordelijkheid als bij de persoonlijke verantwoordelijkheid over de wereld blijkt dat meisjes gemiddeld genomen een groter verantwoordelijkheidsgevoel hebben dan jongens.⁶ Wat betreft leeftijdsverschillen blijkt dat kinderen uit groep 8 iets minder algemene verantwoordelijkheid voelen dan kinderen in groep 6 en 7. Daarnaast neemt de persoonlijke verantwoordelijkheid af van groep 6 naar groep 7 en van groep 7 naar groep 8. Gekeken naar afzonderlijke stellingen blijkt dat hier vooral sprake van is als het gaat om het milieu.

⁶ Dit is bekeken op basis van een schaalscore voor algemene verantwoordelijkheid en een schaalscore voor persoonlijke verantwoordelijkheid. Zie de Verantwoording achterin het rapport voor informatie over de opbouw en betrouwbaarheid van de schalen.

HOOFDSTUK 6

DE TOEKOMST VAN DE WERELD

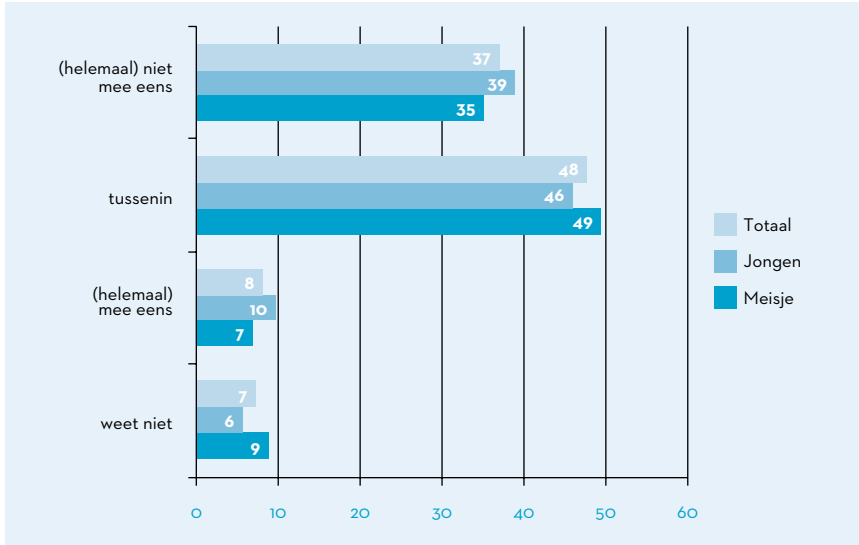
Hoe zien kinderen de toekomst van de wereld? Zijn ze hier positief of negatief over? Of hebben ze hier misschien nog geen mening over?

Kinderen blijken pessimistisch te zijn over de toekomst van de wereld. Bij de stelling ‘Het gaat de goede kant op met de wereld’ geeft slechts één op de tien kinderen aan het er (helemaal) mee eens te zijn. Ruim een derde van de kinderen is het er (helemaal) niet mee eens dat het de goede kant op gaat met de wereld. Naarmate kinderen ouder worden zijn ze het minder vaak eens met de stelling (zie Figuur 12). Ook zien we dat oudere kinderen het vaker (helemaal) oneens zijn met deze stelling. We kunnen dus concluderen dat pessimisme toeneemt naarmate kinderen ouder worden.

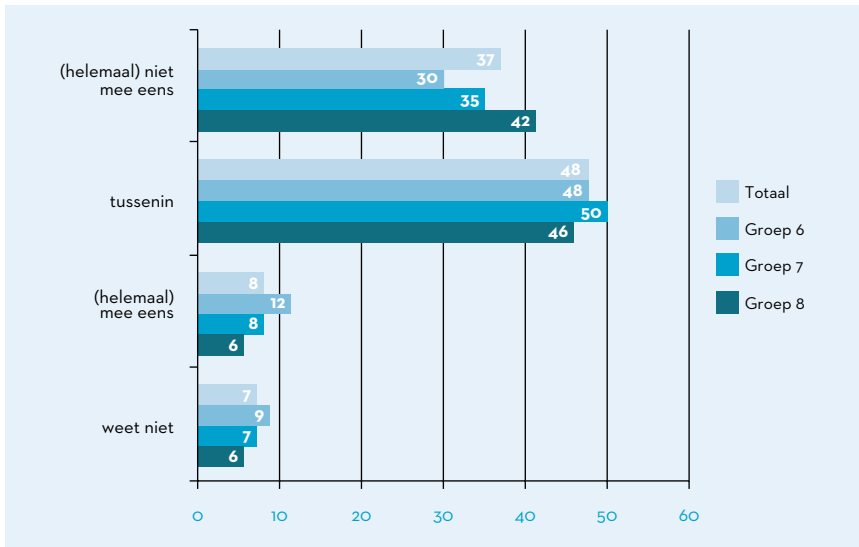
Jongens vinden vaker dat het de goede kant op gaat met de wereld dan meisjes, maar zijn het ook vaker niet met de stelling eens (zie Figuur 11). Ze hebben dus een meer uitgesproken mening over de toekomst van de wereld, in tegenstelling tot meisjes. Zij kiezen juist vaker voor de antwoordmogelijkheden ‘tussenin’ en ‘ik weet het niet’.

Kinderen die negatief zijn over de toekomst van de wereld hebben een beter besef van wederzijdse afhankelijkheid, een grotere overtuiging van gelijkwaardigheid en een groter algemeen en persoonlijk verantwoordelijkheidsgevoel. Vergeleken met kinderen die positief of neutraal zijn over de toekomst van de wereld, verzamelen en delen ze meer informatie over mondiale vraagstukken. Mogelijk worden kinderen negatiever over de toekomst van de wereld door een beter inzicht in wat er in de wereld aan de hand is. Wat betreft gedrag in het algemeen verschillen ze echter niet van andere kinderen.⁷

⁷ Resultaten op basis van t-toetsen voor twee niet-gekoppelde steekproeven.

Figuur 11. Opvattingen over de stelling 'Het gaat de goede kant op met de wereld' uitgesplitst naar sekse (%)

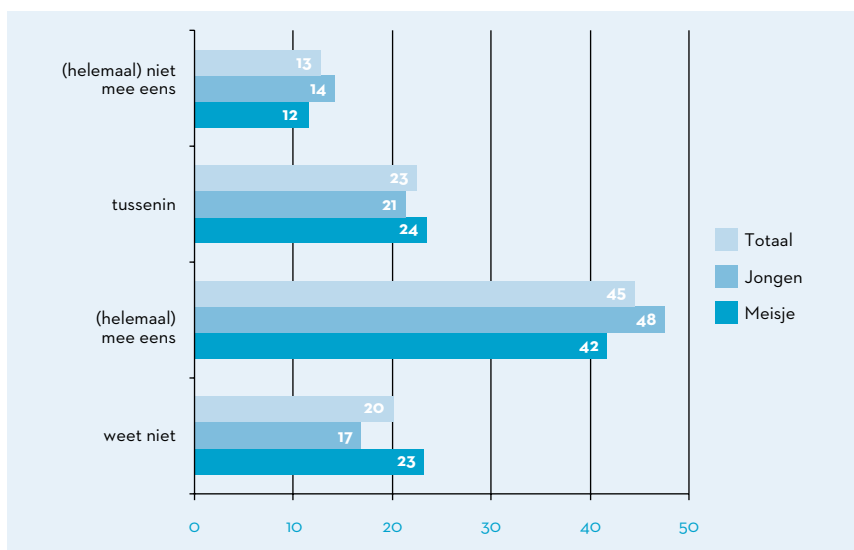

Figuur 12. Opvattingen over de stelling 'Het gaat de goede kant op met de wereld' uitgesplitst naar basisschoolgroep (%)

HOOFDSTUK 7

WERELDBURGER OF NIET?

Vinden kinderen zichzelf eigenlijk een wereldburger? Bijna de helft van de Nederlandse kinderen vindt zichzelf inderdaad een wereldburger. Jongens vinden dit vaker dan meisjes (zie Figuur 13). Slechts 13% van de kinderen vindt zichzelf geen wereldburger en dit neemt af over de jaren (zie Figuur 14).

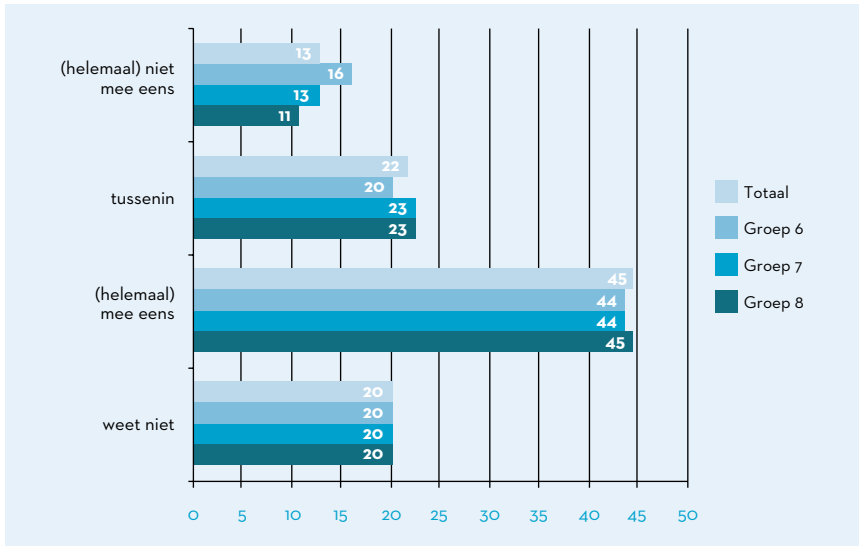

Figuur 13. Opvattingen over de stelling 'Ik ben een wereldburger' uitgesplitst naar sekse (%)

Kinderen die zichzelf een wereldburger vinden⁸ hebben een groter besef van wederzijdse afhankelijkheid, een grotere overtuiging van gelijkwaardigheid van mensen en een groter algemeen en persoonlijk verantwoordelijkheidsgevoel.

⁸ (Helemaal) eens met de stelling 'Ik ben een wereldburger'

Daarnaast verzamelen en delen zij ook meer informatie over andere landen en vertonen zij meer mondiaal burgerschapsgedrag in het algemeen dan kinderen die zichzelf geen wereldburger vinden of geen mening over hebben.⁹

Figuur 14. Opvattingen over de stelling 'Ik ben een wereldburger' uitgesplitst naar basisschoolgroep (%)

⁹ Resultaten op basis van t-toetsen voor twee niet-gekoppelde steekproeven.

HOOFDSTUK 8

INVLOEDEN OP GEDRAG

Samenhang principes en gedrag

Volgens de NCDO-definitie gaat het bij mondiaal burgerschap om gedrag dat recht doet aan principes van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld, de gelijkwaardigheid van mensen en de gedeelde verantwoordelijkheid voor mondiale vraagstukken. Hoe hangen deze principes eigenlijk samen?

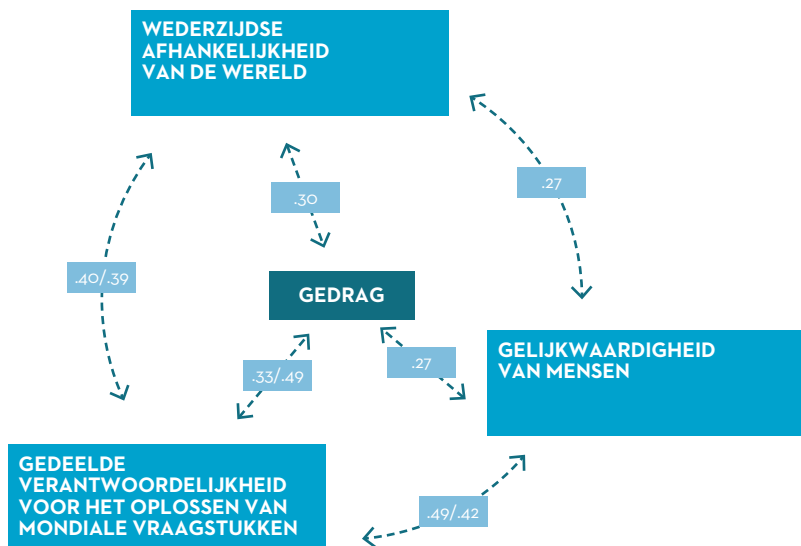
Figuur 15 laat zien dat mondiaal burgerschapsgedrag en de verschillende principes allen onderling positief samenhangen. De verwachting dat kinderen die de principes meer aanhangen eerder mondiaal burgerschap gedrag vertonen (Carabain et al., 2012) lijkt hiermee te worden bevestigd. Kinderen die dus meer besef hebben van wederzijdse afhankelijkheid, meer overtuigd zijn van gelijkwaardigheid van mensen en een groter algemeen en persoonlijk verantwoordelijkheidsgevoel hebben voor mondiale vraagstukken, zijn eerder geneigd tot mondiaal burgerschapsgedrag.

Het belang van de verschillende principes

Het is duidelijk dat alle achterliggende principes gerelateerd zijn aan mondiaal burgerschapsgedrag. Maar wat is de unieke bijdrage van de verschillende principes en andere kenmerken op mondiaal burgerschapsgedrag? Een regressieanalyse¹⁰ laat zien dat alle principes uit de definitie relevant zijn bij mondiaal burgerschapsgedrag. Kinderen die meer besef van wederzijdse afhankelijkheid hebben, én meer overtuiging van gelijkwaardigheid en meer verantwoordelijkheidsgevoel, vertonen ook daadwerkelijk meer mondiaal burgerschapsgedrag. Vooral persoonlijke verantwoordelijkheid speelt hierbij een belangrijke rol (zie Tabel 1), waaruit blijkt dat de behoefte om iets te doen ook daadwerkelijk bijdraagt aan het ondernemen van actie. Daarna blijkt het besef van wederzijdse afhankelijkheid erg belangrijk. Kinderen die zich realiseren dat alles in de wereld

¹⁰ Regressieanalyse is een statistische techniek voor het analyseren van gegevens waarin mogelijk sprake is van een specifieke samenhang. Hierbij wordt een afhankelijke variabele verklaard vanuit één of meerdere onafhankelijke variabelen.

Figuur 15. Samenhang tussen principes (onderling) en gedrag¹¹

NB. Bij de correlaties met gedeelde verantwoordelijkheid geldt: algemene verantwoordelijkheid/ persoonlijke verantwoordelijkheid.¹²

met elkaar verbonden is en dat zij zelf verschil kunnen maken, vertonen ook meer mondiaal burgerschapsgedrag. Het onderkennen van de gelijkwaardigheid van mensen en het onderschrijven van het belang van een algemene verantwoordelijkheid zijn ook significant, maar iets minder belangrijk voor gedrag dan persoonlijke verantwoordelijk en besef van wederzijdse afhankelijkheid.

Behalve de achterliggende principes speelt ook identiteit een rol. Kinderen die zichzelf een wereldburger vinden¹³ scoren ook daadwerkelijk hoger op mondiaal burgerschapsgedrag. Verder blijkt dat gedrag ook in enige mate beïnvloed wordt

¹¹ Alle in het figuur vermelde correlaties zijn significant op .01 niveau.

¹² De correlatie tussen algemene verantwoordelijkheid en persoonlijke verantwoordelijkheid is .53**. Deze twee types verantwoordelijkheid zijn niet samengevoegd vanwege de verschillende antwoordcategorieën.

¹³ (Helemaal) eens met de stelling 'Ik ben een wereldburger'

door leeftijd. Kinderen uit groep 8 vertonen namelijk minder mondiaal burgerschapsgedrag dan kinderen uit groep 6.¹⁴ Hoewel meisjes meer gedragingen vertonen dan jongens (zie Hoofdstuk 2), blijkt sekse in combinatie met de andere variabelen geen rol te spelen. Dat meisjes dan wel meer gedragingen vertonen, komt dan doordat ze bijvoorbeeld een grotere persoonlijke verantwoordelijkheid ervaren en niet zozeer omdat ze een meisje zijn (zie Tabel 1).

De algemene conclusie is dat er een duidelijke relatie is tussen opvattingen en gedrag.¹⁵ Kinderen met meer besef van wederzijdse afhankelijkheid, met meer overtuiging van gelijkwaardigheid en meer verantwoordelijkheidsgevoel, vertonen ook meer verantwoord gedrag.

Tabel 1. Factoren die mogelijk een rol spelen bij mondiaal burgerschapsgedrag (gestandaardiseerde regressiecoëfficiënten)

	Mondiaal burgerschapsgedrag
Meisje	.000
Groep 7	-.019*
Groep 8	-.051***
Wederzijdse afhankelijkheid	.112***
Gelijkwaardigheid van mensen	.046***
Algemene verantwoordelijkheid	.048***
Persoonlijke verantwoordelijkheid	.382***
Zelfidentificatie als wereldburger	.082***
Aangepaste R ²	.268***

Significantie: *p<.05, **p<.01, ***p<.001

¹⁴ De regressiecoëfficiënt bij 'groep 7' is slechts significant bij een p-waarde van .05 en wordt daarom niet besproken bij de rapportage van de resultaten.

¹⁵ Of deze relatie ook causaal is, dat wil zeggen dat gedrag veroorzaakt wordt door die houding, kan overigens niet bepaald worden met deze analyse.

HOOFDSTUK 9

TOT SLOT

Kinderen leren naarmate ze ouder worden steeds meer over de manier waarop mensen en landen in de wereld van elkaar afhankelijk zijn. Ook praten in groep 8 meer kinderen met familie over wat er in de wereld gebeurt dan in groep 6. Daarnaast vinden steeds meer kinderen naarmate ze ouder worden dat mensen in andere landen net zo veel recht hebben op een goed leven als mensen hier. Toch neemt de behoefte om zelf iets bij te dragen af van groep 6 naar groep 8. Ook neemt dat mondiaal burgerschapsgedrag af, zoals zuinig omgaan met water en papier en geld ophalen en doneren. Daarnaast worden kinderen in de bovenbouw van de basisschool steeds negatiever over de toekomst van de wereld. Dit lijkt niet te liggen aan de onderliggende houding van de kinderen. Maar wat is er dan aan de hand?

Een mogelijkheid is dat kinderen negatiever worden over de wereld juist door het betere inzicht in wat er in de wereld aan de hand is en doordat ze hier met andere familieleden over praten. Een andere mogelijkheid is dat ze zich overspoeld voelen met slecht nieuws dat ze nog niet echt kunnen behappen, waardoor ze vertrouwen in de toekomst verliezen. Als het gaat om gedrag is het goed mogelijk dat deze gedragingen, zoals lezen over andere landen of geld inzamelen met een sponsorloop, in eerste instantie vooral werden ingegeven door ouders en school. Naarmate kinderen ouder worden neemt de invloed van ouders echter af. Daarnaast worden kinderen in de aanloop naar de pubertijd wat opstandiger, waardoor zij zaken als zuinig omgaan met water en papier, rommel weggooien of meedoen aan een georganiseerde sponsorloop misschien (tijdelijk) wat minder aantrekkelijk vinden.

Ouders en leerkrachten kunnen op deze leeftijd een rol spelen door kinderen op een positieve en niet-dwingende manier toch bij de wereld en onze rol daarin te blijven betrekken. Ze kunnen daarbij goed aansluiten bij de interesses van kinderen, waarbij jongens in het algemeen meer gericht zijn op het behoud van de aarde en eerlijke handel en meisjes meer gericht zijn op armoedebestrijding en het welzijn van mensen. Door deze verschillen is het ook interessant om

jongens meer te stimuleren om zuinig om te gaan met water en rommel netjes weg te gooien. Meisjes daarentegen kunnen verder gestimuleerd worden om meer kennis over de wereld en andere landen te verzamelen en te delen en hun besef van wederzijdse afhankelijkheid te vergroten. Daarnaast kunnen ouders en leerkrachten kinderen met zorgen over de toekomst van de wereld stimuleren om hun zorgen om te zetten in positieve acties.

Al met al laat dit onderzoek zien dat veel kinderen beseffen dat ze zelf iets aan de wereld kunnen bijdragen. Samen met een groot rechtvaardigheidsgevoel en zorg om het behoud van de aarde, biedt dit goede hoop voor de toekomst.

LITERATUUR

- Ansell, N. (2005). *Children, Youth and Development*. London and New York: Routledge.
- Beneker, T., van Stalborch, M., & van der Vaart, R. (2009). *Vensters op de wereld. Canon voor wereldburgerschap*. NCDO/Faculteit Geowetenschappen Universiteit Utrecht: Amsterdam/Utrecht.
- Brigham, M. (2011). *Creating a global citizen and assessing outcomes*. Journal of Global Citizenship & Equity Education, 1(11), 15-43.
- Carabain, C., Keulemans, S., van Gent, M., & Spitz, G. (2012). *Mondiaal burgerschap. Van draagvlak naar participatie*. Amsterdam: NCDO.
- Dam, G. ten, Geijsel, F., Reumerman, R., & Ledoux, G. (2010). *Burgerschapscompetenties: De ontwikkeling van een meetinstrument*. Pedagogische Studiën, 87, 313-333.
- Davies, L., Harber, C., & Yamashita, H. (2004). *Key findings from the DFID project Global Citizenship: The needs of teachers and teachers and learners*. Birmingham, VK: Universiteit van Birmingham.
- Eastern Illinois University (2009). *Global Citizenship Survey for Freshman 2003-2008*. Via www.eiu.edu/assess/Global%20Data%2009%20all%20%20fre.doc Geraadpleegd op 8 november 2011.
- European Commission (2010). *Europeans, development aid and the Millennium Development Goals*. Brussels: European Commission.
- HEC Global Learning Centre (2011) *How big is your footprint?* Via <http://www.globalfootprints.org/issues/kidsquiz/kidsquiz1.htm>. Geraadpleegd 8 november 2011.
- Hett, E. J. (1993). *The development of an instrument to measure global-mindedness*. UMI Dissertation Service, University of San Diego.
- Lima, C. O., & Brown, S. W. (2007). *Global citizenship and new literacies providing new ways for social inclusion*. *Psicologia Escolar e Educacional* (Impresso), 11(1), 13-20.
- Morais, D., & Ogden, A. (2010). *Initial development and validation of the global citizenship scale*. *Journal of Studies in International Education*, 20 (10), 1-22.
- North-South Centre (2005). *Global education in the Netherlands. The European global education peer review process. National report on the Netherlands*. Lissabon: North-South Centre of the Council of Europe.

- Oud, M. (2010). *Secondary schools the designated drivers for the promotion of world citizenship. Ongepubliceerde master thesis*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.
- Oxfam (2006). *Education for global citizenship. A guide for schools*. Oxford: Oxfam.
- Parekh, V., & Biekart, K. (2009). *Linking, learning, and leaving: Dutch experiments promoting global citizen action*. In P. Hoebink (Ed.), *The Netherlands Yearbook on International Cooperation 2008*. (pp. 129-144). Assen, Nederland: Van Gorcum.
- Prior, F., & Walraven, G. (2009). *De wereld wordt kleiner als je groter wordt. De basisschool als oefenplaats voor wereldburgers*. Amsterdam/Utrecht: NCDO/APS.
- Putnam, R. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Sampson, D., & Smith, H. (1957). *A scale to measure world-minded attitudes*. *Journal of Social Psychology*, 45, 99-106.
- Samsam (2007). *Ben jij een wereldburger? nr. 2*. NCDO: Amsterdam.
- Samsam (2011). *Wereldburgerschap. Ben jij wereldburger? nr. 7*. NCDO: Amsterdam.
- Schattle, H. (2009a). *Communicating global citizenship: Multiple discourses beyond the academy*. *Citizenship Studies*, 9(2), 119-133.
- Schattle, H. (2009b). *Global citizenship in theory and practice*. In R. Lewin (Ed.), *The handbook of practice and research in study abroad: Higher education and the quest for global citizenship* (pp. 3-18). New York, NY: Routledge.
- Scottish Government Social Research (2007). *Research Findings No.7/2007: Public Attitudes Towards International Development and Fair Trade*. Edinburgh: Scottish Government.
- Winter, M., de (2011). *Verbeter de wereld, begin bij de opvoeding. Vanachter de voordeur naar democratie en verbinding*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Wray-Lake, L. (2011). *Student Engagement Survey, Claremont Graduate University*. Via http://www.cgu.edu/PDFFiles/sbos/wray_lake_student_engagement_survey.pdf Geraadpleegd op 8 november 2011.
- Zondervan, I. (2007). *Jonge wereldburgers: kinderen over de wereld om hen heen*. Amsterdam: Motivaction.

VERANTWOORDING

Vragenlijstconstructie

In maart en april 2012 onderzocht NCDO, in samenwerking met kindertijdschrift Samsam, mondiaal burgerschap bij kinderen in de bovenbouw van het basisonderwijs. Op basis van literatuuronderzoek en bestaande vragenlijsten over mondiaal burgerschap (zie Ten Dam et al., 2010; Eastern Illinois University, 2009; European Commission, 2010; HEC Global Learning Centre, 2011; Hett, 1993; Morais & Ogden, 2010; Lima & Brown, 2007; Oud, 2010; Sampson & Smith, 1957; Scottish Government Social Research, 2007; Wray-Lake, 2011) is voor dit onderzoek een nieuw meetinstrument opgesteld om mondiaal burgerschap te meten bij kinderen van 9 tot en met 13 jaar, de Kinderbarometer Wereldburgerschap. De vragenlijst is getest onder verschillende kinderen in de beoogde leeftijdscategorie. Na aanpassing van de vragen is er een pilot gedaan in groep 8 van een basisschool in Midden-Nederland. Op basis van deze pilot is de vragenlijst verder aangepast.

Respondenten

De vragenlijsten werden door ruim 20.000 kinderen ingevuld en teruggestuurd (49% jongens; gemiddelde leeftijd 10,8 jaar; SD = 1,2 jaar; groep 6 = 24%, groep 7 = 32%, groep 8 = 45%). Door missende waarden varieert het aantal respondenten per item uiteindelijk van minimaal 19.954 tot maximaal 20.556.

Procedure

De vragenlijst is meegestuurd met de Samsam van maart 2012 in een oplage van 401.384. De leerkrachten ontvingen schriftelijke informatie over het doel van het onderzoek en de mogelijkheid om aan het onderzoek deel te nemen. De vragenlijsten werden door de deelnemers op school of thuis ingevuld en door de leerkracht of door de deelnemer zelf teruggestuurd. De vragenlijsten werden geheel anoniem ingevuld en als achtergrondvariabelen werd alleen gevraagd naar sekse, leeftijd, groep, school en plaats. Hierdoor zijn de gegevens niet tot individuele kinderen te herleiden.

Schaalconstructies

De vragen uit de Kinderbarometer vormen samen verschillende schalen voor gedrag, wederzijdse afhankelijkheid, gelijkwaardigheid van mensen, algemene verantwoordelijkheid en persoonlijke verantwoordelijkheid. De schaal 'gedrag' bestaat uit de somscore van de dertien items over mondiaal burgerschapsgedrag ($\alpha = .69$). De schaal 'wederzijdse afhankelijkheid' bestaat uit het gemiddelde van acht van de tien stellingen over dit principe ($\alpha = .59$). Op basis van een factoranalyse is ervoor gekozen om twee items niet in de schaal op te nemen. Het gaat om de items 'T-shirts die ik hier koop zijn zo goedkoop, omdat de mensen die ze in andere landen maken weinig loon krijgen' en 'Ver weg worden bossen gekapt voor papier dat wij hier gebruiken'. De schaal 'gelijkwaardigheid van mensen' bestaat uit het gemiddelde van vijf van de zes stellingen over dit principe ($\alpha = .50$). Omdat het item 'Ik ben heel anders dan andere kinderen' minder goed correleerde met de andere items is dit item in de schaal buiten beschouwing gelaten. De schaal 'algemene verantwoordelijkheid' bestaat uit het gemiddelde van de vier uitspraken over bereidheid tot het nemen van (mede)verantwoordelijkheid ($\alpha = .53$). De schaal 'persoonlijke verantwoordelijkheid' bestaat uit het gemiddelde van de vier items over motivatie om zelf bij te dragen ($\alpha = .82$).

Analyses

Vanwege het grote aantal respondenten en de grote spreiding van de respondenten over heel Nederland is er bij de analyses geen gebruik gemaakt van een weegfactor en de weergegeven resultaten zijn dus ongewogen. Vanwege het grote aantal respondenten zijn significante verschillen tussen jongens en meisjes en tussen kinderen uit groep 6, 7 en 8 op itemniveau alleen gerapporteerd in de tekst als de p-waarde kleiner was dan .001.

Op schaalniveau zijn verschillen tussen jongens en meisjes getoetst met behulp van t-toetsen voor twee niet-gekoppelde steekproeven en zijn verschillen tussen kinderen uit groep 6, 8 en 8 getoetst met One-way ANOVA's en post-hoc Bonferroni toetsen. Ook hierbij is een p-waarde van kleiner dan .001 gehanteerd.

SAMENWERKINGSPARTNER SAMSAM

Dit onderzoek is uitgevoerd in samenwerking met Samsam, het wereldtijdschrift voor kinderen van de bovenbouw van de basisschool. Samsam is een gratis uitgave van NCDO en wordt gebruikt als lesmateriaal in het onderwijs. 6.500 scholen (80% van alle basisscholen in Nederland) hebben op eigen verzoek een abonnement en ruim 400.000 kinderen in Nederland ontvangen het blad zeven keer per jaar gratis op school. Daarnaast wordt Samsam ruim een maand later in Suriname verspreid met een oplage van 30.000 exemplaren. Samsam besteedt regelmatig aandacht aan mondiaal burgerschap.

SAMSAM

Postbus 94020

1090 AD Amsterdam

Tel: 020-5688440

E-mail: samsam@ncdo.nl

www.samsam.net

Mondiaal burgerschap is van alle leeftijden. Ook kinderen zijn in staat om met hun rol in de wereld om te gaan en hebben hier een mening over. Toch is er nog weinig bekend over de gedachten en meningen van kinderen als het gaat om thema's als mondiale betrokkenheid, globalisering en de relatie tussen "hier" in de Westerse wereld en "daar" in ontwikkelingslanden. NCDO onderzocht daarom in samenwerking met kindertijdschrift Samsam hoe kinderen zichzelf relateren tot de wereld.

Met wat voor gedrag dragen kinderen bij aan mondiale vraagstukken? Hoe denken kinderen over wederzijdse afhankelijkheid in de wereld? Wat is de houding van kinderen wat betreft overtuiging van gelijkwaardigheid? Zijn kinderen bereid medeverantwoordelijkheid te nemen voor mondiale vraagstukken? Hebben kinderen vertrouwen in de toekomst van de wereld? En vinden kinderen zichzelf een wereldburger of niet? Deze vragen worden in dit rapport beantwoord. Ruim 20.000 kinderen gaven hiervoor hun mening over thema's gerelateerd aan mondiaal burgerschap.

Deze publicatie is onderdeel van een nieuwe reeks onderzoekspublicaties van NCDO, die met onderzoek, trainingen en andere activiteiten het publiek bewustzijn over internationale samenwerking en het belang van Nederland om op dit terrein actief te zijn bevordert.